

3.Rancāne, Anna. Liktenīgie dziesmu svētki/ Anna Rancāne // Sestdiena. – (2010, 5.-11. jūnijs), 30.-35.lpp.

Anna Rancāne

Liktenīgie dziesmu svētki

Latgales dziesmu svētki ir īpaši tautas svētki, kas ļauj izcelt visu latgalisko un vienlaikus atgādina par Latvijas vēstures dramatiskiem pavērsieniem.

Vairāk nekā 90 kuru dziesmas, tautiski krāšņs gājiens, bērnu izpriecas, sporta skrējiens un mākslas izstādes-šīs nedēļas nogalē Daugavpili pārņēmuši latgaļu plašākie un simboliskākie svētki, 70.Latgales dziesmu svētki, kas šoreiz sakrīt ar pilsētas 735. Gadadienu. Ir gaidīti viesi no visas Latvijas, arī Valsts prezidents Valdis Zatlers. Šogad svētku organizētāji likuši dzīves apliecinājumus uzsvērt uz skatu nākotnē-uz visu latgalisko un Latvijas vienotību. Taču daudziem vēl spilgtā atmiņā gan pēdējie brīvvalsts, gan arī pirmie atjaunotās valsts Latgales dziesmu svētki, kuri izskanēja tautai izšķirošu pavērsienu brīžos 40.un 90.gados.

Vakars 1940.gada 16.jūnijā esot bijis skaidrs un silts. Latgales dziesmu svētku dalībniekiem pārpilnā Daugavpils Stropu estrādē saule rietējusi, zeltīdama krāšņos tautastērpus un bažu pilnās dziedātāju sejas, un nogrimusi aiz kapsētas priedēm līdz ar trīs reizes nodziedāto valsts himnu. Tajā pašā laikā pie Latvijas austrumu robežas stāvēja padomju tanku kolonnas, lai jau nākamajā rītā iemaršētu Latvijā pa to pašu ceļu, pa kuru iepriekšējā dienā gāja dziedātāji. Tikpat silts un skaidrs bija arī vakars 1990.gada 27.maijā, kad Daugavpils Stropu estrādē sabrauca kori no visas Latvijas, lai atcerētos svētkus, kas notika pirms pusgadsimta. 1940.gada Pirmie Latgales Dziesmusvētki bija pēdējie Latvijas brīvvalstī pirms padomju okupācijas, bet 1990.gada Latgales dziesmu svētki, kas notika trīs nedēļas pēc Latvijas valsts neatkarības deklarācijas pieņemšanas, kļuva par pirmajiem dziesmu svētkiem atjaunotajā Latvijā.

Vācot atmiņas par 1940. gada Latgales dziesmu svētkiem pārsteidza šo atmiņu vienvērdība: gaidījām Ulmani, neatbrauca, trīs reizes nodziedājām *Dievs, svētī Latviju*, otrā rītā ieobrauca tanki Un asaras, vienmēr asaras, to visu atceroties. Šīs atmiņas, pusgadsimtu glabātas, noslīpējušās kā dārgakmens, palicis ir pats svarīgākais: dziedājām un raudājām. Savukārt par 1990.gada svētkiem to dalībnieki un notikumu aculiecinieki parasti izbrīnīti jautā – vai tiešām jau pagājuši 20 gadi?

SAJŪSMĪBA UN APŅĒMĪBA

Kā raksta tā laika Daugavpilī iznākošā latviešu biedrības avīze ar 30 000 eksemplāru lielu metienu *Daugavas Vēstnesis*, gatavojoties 1940.gada dziesmu svētkiem, entuziasms, sajūsmība un apņēmība bijusi neizmērojama. Par svētku vietu izraudzīta Daugavpils, kas brīvās Latvijas gados tā īsti atplaukusi, šī uzplaukuma liecība ir Vienības nams, kam līdzīga tanī laikā nav visās Baltijas valstīs. Daugavpils pilsētas teātris 1939./1940.gadā sniedz 16 pirmizrādes, te darbojas skolotāju institūts, Tautas konservatorija, notiek mākslas izstādes, koncerti. Tiek ievēlēta svētku

rīcības komiteja, kurā darbojas pilsētas vadība, ģimnāzijas, skolas un muzeja direktori, kā arī Latgales apriņķu priekšnieki, skolu inspektori, draudžu prāvesti, katoļu jaunatnes biedrību, aizsargu organizāciju un studentu korporāciju pārstāvji. Pirmajā komitejas sēdē nolemj svētkiem būvēt jaunu estrādi Stropu mežā un aicināt Latgales sievas un meitas ķerties pie sava novada tautastērpu šūdināšanas. Skaistāko un etnogrāfiski pareizāko tērpu darinātajam balvu apsolījis pats valsts prezidents Kārlis Ulmanis. Kā ir stāstījuši tā laika aculiecinieki, daudzus izbrīnījusi estrādes vietas izvēle cieši blakus kapsētai, ko uzskatījuši par ne pārāk labu zīmi. Vēl Kultūras fonda valde atvēl Latgales dziesmu svētku rīkošanai desmit tūkstošus latu un 33 750 latu – Daugavpils teātrim. Līdzekļus ziedo arī Rakstu un mākslas kamera, žurnāls *Zeltene*, Valsts elektrotehniskā fabrika, Latvijas darba, profesiju un amatniecības kameras, Vispārējā lauksaimniecības banka.

IZPĒRK SĒRKOCIŅUS

Svētku programmu kori sāk iestudēt 1939. gada beigās. Ziemā, kas ir neparasti barga, notiek Latgales diriģentu apmācības, turpinās pagastu koru mēģinājumi. Latgalē izsalst ābeļdārzi, un koristiem uz mēģinājumu vietām jābrien pa aizputinātiem ceļiem. 1940. gada martā dziesmu svētku dalībnieku skaits pieaudzis jau līdz 12 000. Lai arī avīžu rakstos tiek uzturēts optimistisks noskaņojums, Otrā pasaules kara, kas jau sācies Eiropā, noskaņojums nonāk arī Latvijā, tautā valda satraukums, un cilvēki izpērk sāli, sērkociņus, ziepes, petroleju. Tomēr oficiālā informācija pūlas noturēt možu garu, savukārt inteliģence-nomākt bažas rosīgā kultūras dzīvē.

Daugavas Vēstnesis 25. novembrī raksta: „Kamēr karš aiz Latvijas robežām vēršas plašumā un niknumā, kamēr lielas tautas uz laiku atmetušas domas par kultūras celšanu un nodevušās gluži pretējam tieksmēm, latvju tauta mierīgi strādā, ceļot un papildinot gadsimteņiem veco un bagāto kultūru, gan drusku pataupot saimnieciskos, toties jo bagātāk izmantojot garīgos spēkus”

KRĀŠNĀS SVINĪBAS

Latgales dziesmu svētki izvēršas par krāšņu kultūras pasākumu varavīksni. Sarīkojums seko sarīkojumam. 10. jūnijā sākas lielā Latgales kultūras nedēļa, kurā notiek mājamatniecības izstrādājumu izstāde-tirgus, tūrisma nodaļas skate *Pazīsti dzimto zemi!*, biedrības *Saule* sieviešu arodskolas darbu skate. Dubrovina dārzā koncertē garnizona orķestri, Dzelzceļnieku klubā rāda filmu *Zvejnieka dēls*, atklāta Latgales rakstniecības izstāde un divi Latgales rakstnieku vakari, kuros piedalās tā laika ievērojamākie literāti. Svētkos piedalās arī Daugavpils teātris ar sezonas labākajiem iestudējumiem: Valdesa un Zālītes lugu *Jūras vilki*, Lejiņa *Skabarga sirdī*, Riņķa drāmu *Jaunaudze*. Pēc teātra izrādes skatītājiem tiek piedāvāts simfoniskā orķestra koncerts. Divas dienas pirms padomju armijas iebrukuma 15. jūnijā, tiek godināti tautastērpi, un Prezidenta balvu, sudraba svečturi, saņem Bebreņu koris. Līksnas aizsargu koris saņem kafijas servīzi, Daugavpils skolotāju institūta koris – sudraba pūra lādi.

PREZIDENTS NEATBRAUC

1940. gada 16. jūnija rītā visu konfesiju baznīcās Daugavpilī notiek svinīgie dievkalpojumi, kuros piedalās valdības pārstāvji. Jau pulksten piecos no rīta sākas koru ģenerālmēģinājumi. Tai pašā laikā saņemtas satraucošas ziņas no Latvijas-PSRS robežas, Mašļenkoš nodedzināta

Latvijas robežsargu mītne, tur atrasti divu robežsargu un sievietes līķis, viena smagi ievainota sieviete un 14 gadus vecs zēns, pazuduši 11 robežsargi un vairāki vietējie iedzīvotāji. Pulksten 16.00 sākas gājiens uz svētku estrādi. Pie goda vārtiem, kas izveidoti no trīs sarkanbaltsarkanu karogu pāriem un zaļām vītņēm, goda viesus iznāk sagaidīt Latgales dziesmu svētku rīcības komitejas prezidijs. Abās pusēs ceļam sastājušies arī visu Austrumlatvijas pilsētu un pagastu vecākie. Ierodas valdības ministri. Ar sirdstrīsām tauta gaida prezidentu. Taču tiek paziņots, ka Ulmanis svarīgu valsts lietu kārtošanas dēļ svētkos nevar ierasties. Smagas nojautas pāršalc svētku laukumu. Drīz pēc tam dalībnieki klausās Ulmaņa runu radiofonā, kuru vainago svētku kulminācija –trīskārtēja valsts himnas nodziedāšana. Sen valsts himna nebija dziedāta ar tik pilnām sirdīm, sen tajā nebija ielikts tik daudz sirsniņas lūgšanas, bažu un baiļu kā tajā dienā.

Pavisam 1940.gada Latgales dziesmu svētkos piedalījās 11 120 dziedātāju un 98 500 skatītāju.

PAR OKUPĀCIJU NERUNĀ

Daudzi vecie daugavpilieši atzina, ka 1940. un 1990.gada dziesmu svētkos esot bijis kaut kas līdzīgs-neapprakstāms emocionāls pacēlums, eiforija, taču, kā uzsver Daugavpils universitātes profesors, vēsturnieks Henriks Soms, politiskā puse un Latvijas okupācijas fakts netika izcelti, par pagātņi tika runāts mazāk, vairāk par nākotni. Pilsētas domes priekšsēdētāja vietniece, toreiz izpildkomitejas priekšsēdētāja vietniece, Rita Strode stāsta, ka ideja rīkot svētkus nākusi no dziesmu svētku virsdiriģentiem, pirmkārt jau no Terēzijas Brokas. „Es atceros, kā viņa atnāca pie manis un teica- nu, nezinu, Ritiņ , kā būs, bet pirms 50 gadiem bija tāds liels notikums, un to vajadzētu atzīmēt. Laiki toreiz bija, ai, ai, ne visai vienkārši! Taču mēs sākām gatavoties.” Daugavpils varas groži vēl joprojām bija Latvijas Komunistiskās partijas pirmā sekretāra Vladimira Žarkova rokās, izpildkomitejas priekšsēdētājs bija LKP biedrs Aleksejs Vidavskis, tomēr svētku sagatavošanā šķēršļi nav likti, visas vecās varas struktūras darbojās perfekti. „Žarkovs dziesmu svētkos bija kolonnas priekšā. Pie pašas estrādes grupa gājiena dalībnieku sāka saukt tādus nepatīkamus tekstus Žarkova virzienā. Viņš to izturēja, bet man bija kaut kā aizvainojoši, jo viņš izdarīja visu, lai svētki notiktu, un netraucēja ne ar ko. Man negribējās, ka svētki tiktu jaukti kopā ar politiku” Valstī jau bija sācies pārtikas produktu deficīts , intervijā pilsētas laikrakstā *Krasnoje Znamje* Strode toreiz stāsta, ka pilsētas tirdzniecības pārvalde esot atradusi papildu resursus , lai svētku dalībnieki būtu paēduši, turklāt Stropu estrādē kioskos sviestmaizes un bulciņas varēts nopirkt bez toreiz ieviestajām vizītkartēm.

AIZSTĀVĒT DAUGAVPILI

Aicinājumu piedalīties Latgales dziesmu svētkos Daugavpilī parakstīja svētku virsdiriģenti, toreizējais kultūras ministrs Raimonds Pauls, literāti, mākslinieki. Atsaucība bija milzīga, jo kori brauca ne tikai dziedāt, bet arī atbalstīt Latvijas pilsētu, kurā latviešu skaits toreiz bija sarucis līdz 12% un kurā pie varas bija interfronte. Kādreizējā pilsētas galvenā arhitekte, Daugavpils Latgaļu saimes vadītāja Ģertrūde Rasnača stāsta: „Situācija Daugavpilī bija baiga, kaut arī jau bija pieņemta neatkarības deklarācija. Brīnums, ka svētku ideju atbalstīja izpildkomiteja. Pieteicās vai visi Latvijas kori. Nevienš necerēja uz tādu atsaucību, taču tas bija izteikts atklāts atbalsts Daugavpilij-mēs esam ar jums un Daugavpili nevienam neatdosim! Šie dziesmu svētki Daugavpili parādīja kā pilntiesīgu Latvijas pilsētu”. Pilsētā toreiz vēl nav savas latviešu avīzes, tāpēc ar Kudiņas rūpēm tiek veidots svētkiem veltīts biļetens *Daugavas*

Vēstnesis. Tikko nesen atjaunots Daugavpils teātris, kurā strādā Nauris un Dzintra Klētnieki. Dzintra Klētniece atceras: "Toreiz Daugavpils teātrī notika emocionāli piesātināts pasākums-1940.gada Latgales dziesmu svētku dalībnieku tikšanās. Režisors Nauris Klētnieks muzikālajā uzvedumā pēc dzejnieces un tolaik Daugavpils teātra literārās daļas vadītājas Rancānes scenārija kopā ar topošajiem jaunajiem aktieriem veidoja tautas likteņceļa līkločus... Īpašu aizkustinājumu zālē ienesa kāda meitene, ar lielu lepnumu uz skatuves kāpjot savas vecmāmiņas tautastērpā, kurā viņa bija dziedājusi pirms 50 gadiem." Literāri dramatiskajā kompozīcijā *Mēs nākam no dziesmu* svētkiem piedalījās toreizējie Daugavpils teātra 1.un 2. kursa audzēkņi Indra Roga, Vigo Roga, Ģirts Krūmiņš, Inese Laizāne, Vilis Daudziņš un citi.

50 VAINAGUS UZ RĪGU

„Latgales novada dziesmu svētki 1990.gada 26.un 27.maijā bija neaizmirstama vēstures lappuse. Šie svētki mūsu valsts atgūto brīvību savās dziesmās tik vienreizēji ieskandināja tieši nedēļu pirms XX Vispārējiem latviešu dziesmu svētkiem” saka leģendārā Latgales dziesmu svētku virsvadītāja Terēzija Broka. Gan viņa, gan daudzi citi dalībnieki uzsver izcilo un emocionālo svētku režisores Līgas Balodes veikumu. Svētku priekšvakarā notika dievkalpojums un garīgās mūzikas koncerts Romas katoļu sv. Pētera baznīcā, kurā spēlēja vijolniece Rasma Lielmane no Meksikas , baznīcā svētītie 50 ozolu vainagi ar svecēm 26.maija vakarā atdoti Daugavas viņiem, lai tie peldētu uz Rīgu. Svētku izskaņā Stropu estrādē dziedātāju skaits bija vairāk nekā astoņi tūkstoši, kori, kuri mēroja tālāku ceļu, nāca klāt vēl pirms paša koncerta. Soli uz prieku piekalnes bija pilnas ar klausītājiem, starp tiem bija daudz cittautiešu. Ozolu vītnes , 1940.gada svētku dalībnieku rokām nodotas nākamajai dziedātāju paaudzei, aizviļņoja pāri visai svētku estrādei.

GORBUNOVU PAR PREZIDENTU!

Milzīgu sajūsmu izsauca toreizējā Augstākās padomes prezidija priekšsēdētāja Anatolija Gorbunova runa, kuru daudzi svētku dalībnieki sveica kā Latvijas prezidentu. Daļu no runas viņš teica latgaliski. „Mēs kāpām uz soliem, lai viņu redzētu,” atceras Daugavpils universitātes pasniedzēja Genovefa Barkovska, „Gorbunovs savā runā bija ļoti piesardzīgs. Viņš, šķiet, teica, ka apsveic šo pasākumu un ka tas it kā sasaucas ar 1940.gada notikumiem” Dzintra Klētniece stāsta, ka vēl šobrīd atmiņā palikusi apbrīnojamā tautas vienotības izjūta: „Mēs, pulciņš daugavpiliešu, toreiz pavadījām draugus līdz pilsētas robežai un kājām atgriezāmies pilsētas centrā. Likās, ka pretim braucošā autobusu karavāna nekad nebeigsies. To bija desmitiem un simtiem... Lukturu ugunis spīguļoja, šoferi taurēja, dziedātāji dziedāja, māja ar ozola un liepu zariem, cits citam kaut ko sauca, smējās un dziedāja, dziedāja, dziedāja. Likās, ka visa Latvija 1990.gada maija dienās bija sabraukusi Daugavpilī... Bet varbūt tā arī bija?”